

4. Зарубина Н. Н. Социально-культурные основы хозяйствования и предпринимательства / Н. Н. Зарубина. – М. : ИЧП «Издательство Магистр», 1998. – 255 с.
5. Кушпов В. Зарубежный опыт развития социально ответственного бизнеса / В. Кушпов // Государственная служба. – 2004. – № 22 (28). – С. 40–43.
6. Сазонець І. Л. Корпоративне управління: світовий досвід та механізми залучення інвестицій : навчальний посібник – К. : ЦУЛ, 2008. – 304 с.
7. Социально ответственный бизнес : Глобальные тенденции и опыт стран СНГ / пер. с англ. А. Лаптева ; под ред. М. Либоракиной. – М. : Институт экономики города, 2001. – 230 с.

УДК 336.145

СТРУКТУРОУТВОРЮЮЧІ ЕЛЕМЕНТИ РЕГІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ

І. В. Сандига

Сучасна економіка нашої держави характеризується процесами реформування, які не минули і регіональний рівень розвитку та управління. Питання розробки та реалізації регіональної соціально-економічної політики ще недостатньо розвинені. Оскільки кожна регіональна система має власну гео економічну, геополітичну, етнічну, культурну, мовну спільність, а також єдність господарських структур, необхідним є створення такої стратегії їх розвитку, яка б враховувала всю специфіку функціонування кожної з них та її окремих елементів і правильно розставляла акценти на пріоритетах розвитку. В контексті вищесказаного варто відзначити високий рівень актуальності проблеми визначення структуруючих елементів регіональної системи, а також ідентифікації їх впливу на розвиток країни в цілому.

Дослідженню питань, пов'язаних із функціонуванням регіональних систем України та її елементів, присвячені праці багатьох науковців, зокрема Б. Данилишина, С. Дорогунцова, В. Євдокименко, В. Куценко, М. Кусяка, М. Чумаченка та багатьох інших. Поглиблення диспропорцій розвитку регіонів України, їх економічна та соціальна роз'єднаність обумовлюють необхідність звернення до зазначеної проблеми на основі наукового переосмислення існуючих теоретичних концепцій і підходів

до вивчення особливостей регіонального розвитку.

Метою статті є дослідження теоретичних підходів до визначення та систематизації структуруючих елементів регіональних систем України.

Зі зростанням відкритості національних економік у світовому просторі необхідно досліджувати розвиток регіональних і галузевих господарських систем у контексті посилення тенденції глобалізації. Сьогодні процеси глобалізації торкаються широкого спектра різноманітних сфер і напрямків активності людини, причому остання третина ХХ ст., як зазначається у спеціальній літературі, внесла принципово нові риси в ці процеси [1, с. 74]. Варто представити кілька влучних визначень з цього питання, зокрема, Д. Белл зазначає: «Глобалізація являє собою зростаючу економічну незалежність країн всього світу в результаті зростаючого різноманіття трансграничних переміщень товарів, послуг та міжнародних потоків капіталу, а також завдяки все більш швидкій і широкій дифузії технологій» [2, с. 61]. При цьому відбувається нарощування глобальних інформаційних мереж – «несучих конструкцій» постіндустріального суспільства, – і на цій основі поява нових форм структурної організації.

З економічного погляду процеси глобалізації цікаві перш за все конкурентною взаємодією підприємств різних галузей і регіонів у контексті глобальної конкуренції. Така система конкурентних взаємодій змінює наші уявлення про економічний потенціал регіонів, у значній мірі роблячи умовним адміністративно-територіальні кордони. Людський капітал, ідеї та технології з досить високою швидкістю мігрують між різними регіональними системами.

Незважаючи на це, відмінності, що виникають між регіонами, продовжують зберігатися. Така ситуація обумовлюється тим, що «оскільки регіони є відкритою системою, вони постійно шукають вигоду в зовнішніх зв'язках і вивозі – експорті, та ввезенні – імпорті інших товарів та послуг» [3, с. 159]. Одним із прикладів збереження міжрегіональних відмінностей є те, що конкурентні позиції, які лідирують у різних галузях, належать фірмам декількох країн (чи регіонів)

У вітчизняній економіці потенціал міжрегіональної нерівноваги проявляється, наприклад, у значній різноманітності структур сировинних активів регіонів, їх енергетичної забезпеченості, що вже створює досить серйозні прецеденти, конфлікти та протиріччя. Наприклад, досить обґрунтованим є прагнення модернізації енерговиробничих потужностей України, ліквідації застарілих електростанцій, що працюють на вугіллі, і перехід на використання газу створюють довгострокову загрозу розвитку вугледобувних регіонів, сприяють «девальвації» їх сировинних активів і закріплення позиції аутсайдерів.

Щоб оцінити роль регіональних систем, яку вони відіграють у національній економіці, доцільно звернутися до теорії конкурентних переваг. У відповідності до неї ефективність будь-якого підприємства визначається при його розміщенні, наявності та якісних характеристиках доступу в регіоні до таких системних ресурсів, як регіональна інфраструктура, людський і фінансовий капітали, природні ресурси тощо. При цьому у якості стратегічного ресурсу підприємств і галузевих комплексів варто виділити сучасні технології, які дають можливість не лише оптимізувати виробничі

процеси, але й дозволяють у певній мірі послабити залежність ефективного розвитку компанії від нестачі в регіоні (кількісної та якісної) вище вказаних ресурсів. Технологіями, на наш погляд, є як способи виробництва товарів і послуг, так і технології менеджменту, маркетингу, соціальної взаємодії тощо.

Регіональні системи повинні бути динамічними. Це пов'язано з тим, що між регіонами (в тому числі і в національній економіці) існує певна конкуренція. Як правило, практично кожен регіон у своєму розвитку намагається володіти значними стратегічними ресурсами, прагне збільшувати свій потенціал. З економічного погляду, формування такого потенціалу, що виражається в регіональному економічному зростанні, тісно пов'язане з територіальною структурою і розвитком промислової системи. Бізнес буде розвиватися в тому чи іншому регіоні лише за умови, що в ньому є достатні «регіональні активи», сприятливі умови і зовнішні просторові ефекти (екстерналії) динамічного розвитку. Інакше компанії нададуть перевагу функціонуванню в інших регіонах, де є доступ до великої кількості необхідних ресурсів. Тому виникає питання, як формуються «конкурентні» переваги регіональних економічних систем?

Структурна будова регіональних соціально-економічних систем є досить складною. Вони охоплюють різні сфери життєдіяльності окремих індивідів, груп, регіональної спільноти, нації в цілому. При цьому, як відомо, кожна соціальна група, відіграючи певну роль у процесі розвитку, має власні інтереси та цільові настанови, які, в свою чергу, формують відповідні уявлення про способи, форми і пріоритети розвитку регіональних (національних) соціально-економічних систем. У межах таких уявлень, відповідно, визначаються критерії оцінки розвитку регіону. Для одних груп найбільш значними в регіональних програмах розвитку є підвищення рівня соціального захисту. Для інших – вироблення певних дієвих умов для ефективної економічної діяльності. Для третіх – формування певного політичного середовища тощо.

Різноманітність і відмінність таких інтересів у кінцевому рахунку призводить до виникнен-

ня системних конфліктів, які зароджуються на міжрегіональному рівні та проявляються у боротьбі за ресурси, сферу впливу, за право дієво впливати на вибір стратегії розвитку загальнонаціональної системи [4, с. 83]. В подальшому, коли на міжрегіональному рівні досягається деякий компроміс, починають розвиватись конфлікти на внутрішньорегіональному рівні. Дуже часто вони проявляються у формі невідповідності такого шляху розвитку, якого в попередні періоди дотримувалась регіональна система, тим ресурсам і конфігураціям структуроутворюючих елементів, яким після досягнення чергового міжрегіонального компромісу вона в дійсності тепер володіє.

Якщо соціальна група володіє ресурсами, достатніми для захисту і реалізації власних інтересів, то це дозволяє їй формувати і реалізовувати таку стратегію структурного розвитку соціально-економічної системи, при якій її інтереси будуть і в подальшому домінувати над інтересами інших соціальних груп. Відповідно, еволюційний спосіб розвитку відносин може призвести до формування такого структурного «перекосу», при якому у суспільстві почнуть формуватись дві стійкі соціальні групи – споживча (та, що має можливість реалізувати свої інтереси) і обслуговуюча.

Якщо «споживча» група буде домінувати над «обслуговуючою», відбуватиметься повна деградація «здорового» внутрішнього системного конкурентного становища, що стане послаблювати конкурентоздатність галузевих і регіональних господарських систем у світовому соціально-економічному просторі та не дозволить їм зайняти стійких конкурентних позицій.

Натомість незначний дисбаланс потенціалів «сильних» і «слабких» соціально-економічних груп (чи структуроутворюючих елементів соціально-економічної системи) дозволить зберегти в регіональному комплексі позитивний характер конкурентної боротьби за обмежені системні ресурси. Позитивні сторони такого типу структурних диспропорцій будуть полягати в постійному розвитку (підтримання тону) всіх елементів системи: «слабкі» будуть мати стимул для перетворення у «сильніші», а «сильні», у свою чергу, будуть зму-

шені переглянути можливості захисту своїх позицій. При цьому досить логічно говорити не лише про внутрішньоелементний розвиток, але і про оптимізацію зв'язків між усіма елементами системи.

Крім еволюційного розвитку суспільних відносин в соціально-економічних системах, можна говорити і про деякі «революційні спалахи» чи про значні (за впливом на стратегію системного розвитку) перетворення, які інтенсивно розвиваються та відбуваються в господарській системі. Одним із прикладів таких «спалахів» у політичній площині функціонування регіонального суспільства можуть стати вибори.

Очікуваний ефект від «революційних спалахів» полягає у порушенні одного типу динамічної рівноваги, соціально-економічної системи, яка розвивається (в результаті втрати деякого «статус-кво» інтересів різних елементів господарської системи) і, відповідно, її подальший перехід до нового типу динамічного розвитку з формуванням нового балансу інтересів різних підсистем господарської системи. Для розвитку регіону особливо важливим стане те, яким є новий тип диспропорцій, що утворюється в процесі перетворень.

У процесі «революційного спалаху» може виникнути ситуація, яка за нової структури динамічної рівноваги системи збереже наявний баланс інтересів. Очевидно, що такий сценарій є досить реалістичний. В ньому криються пені загрози, оскільки зафіксує існуючу раніше структурно-галузеву спеціалізацію соціально-економічної системи. «Фіксацію» слід розглядати як структурне «закостеніння» господарської системи, послаблення чи втрату гнучкості механізмів внутрішньої трансформації і реагування на зміну в зовнішньому середовищі.

Збереження вже наявного «статус-кво» інтересів елементів системи навіть після «революційних спалахів» на фоні посилення структурно-галузевої спеціалізації варто розглядати і як процес, у ході якого відбувається не стільки розширення і реалізація потенціалу системи, скільки її «виокремлення» відносно певних напрямів активності господарської системи, за рахунок «втягування» і «погли-

нання» ними інших напрямів. Такі порушення загальносистемної збалансованості призводять до негативних наслідків для соціально-економічної системи в цілому, оскільки виникають значні диспропорції в потенціалі і темпах розвитку різних структуроутворюючих елементів системи, формуються передумови їх невідповідності один одному. Такі структурні диспропорції призводять до виникнення внутрішніх дестабілізаційних процесів, що сприяють послабленню регіональної соціально-економічної системи та зниженню рівня її конкурентоздатності у світовому соціально-економічному просторі.

Отже, в межах вітчизняної економіки між-регіональні диспропорції стають причиною досить серйозних прецедентів і конфліктів (наприклад, щодо різномірності структур сировинних активів регіонів, їх енергетичної забезпеченості), що створюють довгострокову загрозу регіонального розвитку. Умовою збільшення потенціалу регіону є наявність у достатній кількості «регіональних активів», сприятливі умови та зовнішні просторові ефекти (екстерналії) динамічного розвитку. Кожна регіональна соціально-економічна система має власні відповідні уявлення про спосо-

би, форми та пріоритети розвитку (наприклад, підвищення рівня соціального захисту, визначення певних дієвих умов для ефективної економічної діяльності, формування відповідного політичного середовища та інші). Конфлікт інтересів призводить до виникнення конфліктів, спочатку на міжрегіональному, а потім на внутрішньорегіональному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яковец Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций / Ю. В. Яковец ; Междунар. ин-т Питирима Сорокина – Николая Кондратьева. – М. : Экономика, 2001. – 345 с.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования : пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцев / Д. Белл // Свободная мысль – XXI. – 2000. – № 12. – С. 60–70.
3. Феодоритов В. Я. Равновесие и неравновесие социально-экономических систем / под ред. А. И. Добрынина, Д. Ю. Миропольского. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 1998, – 298 с.
4. Варналій З. С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / З. С. Варналій. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.

УДК 336.147

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

О. О. Черевко

Суспільство необхідно переконати в тому, що зміцнення науково-творчих можливостей народу – це не вирахування з економічних ресурсів, а обов'язкова умова їх примноження. Підвищення параметрів наукового, освітнього та культурного потенціалу суспільства слід зробити одним з компонентів цільової функції, максимізованої у ході економічних реформ. Нарешті, особливу увагу необхідно приділи-

ти факторам екологічної результативності всіх трансформацій в економіці та суспільстві. Розуміння людьми необхідності зниження окремих параметрів матеріального споживання заради стійкості екологічної рівноваги – одна з обов'язкових умов успіху реформ.

Проблеми функціональних особливостей регіонального розвитку слугували наукові положення, викладені у працях М. Т. Агафонова,